

**Recenzja dorobku naukowego dr. Piotra Spyry
w związku z postępowaniem habilitacyjnym w dziedzinie nauk humanistycznych
w dyscyplinie literaturoznawstwo**

sporządzona zgodnie z art. 219 i art. 221 Ustawy Prawo o Szkolnictwie Wyższym z dnia 20 lipca 2018 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

I. Sylwetka naukowa Habilitanta

Pan dr Piotr Spyra jest pracownikiem badawczo-dydaktycznym, obecnie adiunktem, w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Łódzkiego. W 2007 roku otrzymał tytuł zawodowy magistra w zakresie filologii angielskiej w oparciu o pracę magisterską pt. „Victorian Logocentrism and the Linguistic Satan: the Struggle with Evil in Tennyson's *Idylls of the King*” napisaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Wichra. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa otrzymał habilitant również na Uniwersytecie Łódzkim w oparciu o dysertację pt. „Faced with Reality: the Epistemological Perspective of the Pearl Poet” – promotor prof. dr hab. Andrzej Wicher.

Zainteresowania badawcze dr. Piotra Spyry koncentrują się wokół angielskiej literatury średniowiecznej i dramatu renesansowego. Praca nad doktoratem i związane z nim publikacje czynią go specjalistą od średnioangielskiej literatury religijnej, szczególnie tradycji tzw. Poety-Perły. W swoich badaniach dr Spyra zajmuje się najczęściej teologicznym i filozoficznym wymiarem literatury.

Monografia naukowa przedstawiona do oceny w przewodzie habilitacyjnej to *The Liminality of Fairies. Readings in Late Medieval English and Scottish Romance* wydana w wydawnictwie Routledge w 2020 roku.

II. Ocena osiągnięć naukowo-badawczych

1) ocena ilościowa dorobku naukowego

Dr Spyra opublikował dwie autorskie monografie. Pierwsza oparta, na pracy doktorskiej, ukazała się w 2012 roku w brytyjskim wydawnictwie Ashgate, a w 2016 roku została

poszerzona i wznowiona przez wydawnictwo Routledge. Druga monografia to oceniana praca habilitacyjna. Habilitant opublikował ponadto 9 rozdziałów w monografiach naukowych – 5 przed doktoratem i 4 po nim, oraz 11 artykułów w czasopismach naukowych – wszystkie po uzyskaniu stopnia doktora. Habilitant współredagował 1 zbiorową monografię naukową. Opublikował również 3 recenzje, z czego jedna, dotycząca książki *Fairies in Medieval Romance* Jamesa Wade’a była zapewne inspiracją do późniejszych badań nad elfami.

2) ocena opisowa dorobku naukowego

W historii publikacji dr. Piotra Spyry wyróżnić można trzy zasadnicze obszary badawcze: publikacje na temat poezji religijnej z rękopisu Cotton Nero A.x, publikacje na temat angielskiego dramatu renesansowego, oraz publikacje na temat elfów w literaturze średniowiecznej Anglii. Wiele z nich ukazało się w renomowanych międzynarodowych czasopismach naukowych, takich jak *Studia Anglica Posnaniensia*, *Folklore*, czy *Multicultural Shakespeare*. Najważniejsze publikacje, i najliczniejsze, dotyczą wielorakiej tematyki związanej z Poetą-Perły (częściej nazywanym „the Gawain Poet”). W tym obszarze badawczym Piotr Spyra jest w Polsce uznanym autorytetem. Monografia oparta na doktoracie i okalające ją artykuły o Poecie-Perły ukazują autora, jako wnikliwego czytelnika o świetnym przygotowaniu literaturoznawczym, ale również filozoficznym i teologicznym. Właśnie to interdyscyplinarne podejście do średniowiecznych tekstów, często podbudowane nowymi i post-nowoczesnymi modelami hermeneutycznych, wyróżnia badania Piotra Spyry spośród badań polskich mediewistów. Na szczególną uwagę wśród tych publikacji zasługują „The God of the Middle English *Cleanness* and His Erotic Exhortations of Purity” (*Studia Anglica Posnaniensia* 47.4) i „Simul iustus et peccator: The Theological Significance of Shifts of Perspective in the Middle English *Cleanness* and *Patience*” (*Parergon* 35.1). W tych dwóch artykułach z 2012 i 2018 roku widać konsekwentnie rozwijany mediewistyczny warsztat badawczy, oparty na wiedzy teologicznej, ale i chętnie sięgający po dekonstruktywistyczne instrumenty interpretacji.

Druga grupa publikacji, na temat dramatu renesansowego, świadczy o zainteresowaniu autora przedstawieniami elfów w literaturze na kilka lat przed badaniami habilitacyjnymi, np. w „Shakespeare and the Demonization of the Fairies” (*Text Matters* 7). To sztuki Szekspira i Jonsona przyciągają Piotra Spyre do tematu elfów. Próbuąc opisać ich funkcje w dramatach i doświadczenie interpretacyjne z nimi związane autor użyje antropologicznego pojęcia

liminalności, na podstawie którego zbuduje model teoretyczny, który wykorzysta w pracy habilitacyjnej.

Wspomnieć należy również fakt, że habilitant często sięga do tekstów rzadziej badanych przez polskich mediewistów, np. niektórych mniej popularnych romansów czy tekstów z tradycji szkockiej. To, według mnie, przypisać można świadomej decyzji o kontynuowaniu łódzkiej szkoły mediewistyki, konsekwentnie budowanej przez prof. Andrzeja Wichra, którego Piotr Spyra jest uczniem i coraz bardziej godnym następcą.

Pan Piotr Spyra prowadzi również działalność recenzencką dla kilku ważnych czasopism naukowych.

Dorobek naukowy Piotra Spyry świadczy o dojrzałości badawczej habilitanta. Cechuje go z jednej strony różnorodność zainteresowań, a z drugiej, spójny i nowatorski model teoretyczny użyty w badaniach.

III. Ocena osiągnięcia naukowego wskazanego jako podstawa przewodu habilitacyjnego

Osiągnięcie naukowe przedstawione przez habilitanta jako podstawa przewodu habilitacyjnego to opublikowana w renomowanym wydawnictwie Routledge w 2020 roku monografia *The Liminality of Fairies. Readings in Late Medieval English and Scottish Romance*. Licząca 219 stron rozprawa jest ukoronowaniem badań prowadzonych przez autora od 2012 roku, których częściowe wyniki były wcześniej komunikowane w artykułach i rozdziałach w zbiorowych monografiach. Do tematyki elfów w późnośredniowiecznym romansie angielskim i szkockim Piotr Spyra podchodzi z dużym bagażem doświadczenia oraz wynikającym z niego dystansem teoretycznym, który pozwala mu wejść w polemikę z istniejącym dyskursem krytycznym na ten temat, a co więcej, kreatywnie go uporządkować i rozwinąć. Rozprawa została jasno i spójnie skonstruowana, a podział na wstęp i sześć rozdziałów oparty jest na teoretycznej strukturze wyводу i służy nie tylko analizie wybranych utworów, ale, może nawet przede wszystkim, zbudowaniu modelu interpretacyjnego dla literatury zawierającej postaci i sceny z pogranicza rzeczywistości.

Celem rozprawy, sformułowanym w obszernym wstępie do monografii (Introduction, pp. 2-41), jest analiza kluczowych cech literackich odniesień do elfów w znanych i ważnych średnioangielskich i szkockich romansach, takich jak *Sir Orfeo*, *Sir Gawain and the Green Knight*, *Sir Launfal*, *Thomas of Erceldoune* i *Orpheus and Euridice*, jednak pełny zakres materiałowy książki jest o wiele szerszy i włącza np. odniesienia do ballad, gdzie świat elfów

ma również ważne miejsce, co w romansach. Wybór głównej bazy materiałowej nie budzi wątpliwości i jest motywowany zarówno gatunkowo, jak i tematycznie.

Omówienie stanu badań, również w rozdziale wstępnym, wskazuje na szeroką, interdyscyplinarną bazę krytyczną, z której korzysta autor i jest, samo w sobie, pierwszym i niezmiernie pożytecznym podsumowaniem literatury na omawiany temat. Ten erudycyjnie napisany przegląd opinii na temat elfów w literaturze średniowiecznej ma również na celu uświadomienie czytelnikowi obszarów, które do tej pory nie były badane i metodologii, które nie zostały w pełni wykorzystane. Wchodząc sprawnie w dyskurs z najważniejszymi badaczami tematu (James Wade, Corinne Saunders) autor wskazuje na potrzebę połączenia różnych instrumentów analizy wykorzystywanej w badaniach. Podążając za najnowszymi opiniami badaczy, habilitant słusznie postrzega literacki obraz elfów w średniowieczu, jako artystyczną emanację ludowych wierzeń i rytuałów i widzi konieczność połączenia badań literaturoznawczych z badaniami kulturoznawczymi i antropologicznymi. Proponuje wyjście poza rozważania czysto strukturalne i genologiczne i podejmuje się wypracowania i zdefiniowania interdyscyplinarnego modelu badawczego odwołującego się do pojęcia liminalności w rozumieniu, przede wszystkim, Jacques'a Derridy i innych post-strukturalistów. Wypracowanie takiego modelu jawi się jako drugi, bardzo ambitny, cel rozprawy.

Tak więc, analizie poddany ma być nie tyle sam obraz elfów w literaturze, czy ich konwencjonalne funkcje w strukturze narracyjnej romansów, ile ich wielowymiarowy potencjał hermeneutyczny wynikający z ontologicznego usytuowania tych nadprzyrodzonych istot „pomiędzy”, w niedookreślonej i niebinarnej sferze liminalnej. Liminalność, centralne pojęcie w rozprawie Piotra Spyry, zostaje poddane wnikliwej definicji i analizie, a wielokontekstowe użycia tego terminu, szczególnie w literaturoznawstwie i kulturoznawstwie, podlegają krytyce i rewizji.

Rozdział 1., „Liminal Fairies. The Anthropological Paradigm” , korzystając z szerokiego dorobku kulturoznawczego i antropologicznego, przekonująco wykazuje, że w wierzeniach ludowych postaci elfów kojarzone są zwykle z jakimś stanem pośrednim, przejściem, brakiem przynależności do binarnie postrzeganej rzeczywistości. Za Arnoldem Van Gennepem autor wprowadza pojęcie „rytuału przejścia”, które, obok liminalności, staje się drugim najważniejszym konceptem teoretycznym wyznaczającym zdefiniowaną przez habilitanta metodologię. Właśnie antropologicznie rozumiany rytuał przejścia ma, według autora, w najbardziej dobitny sposób odnosić się do doświadczenia liminalności, do momentu

przekraczania progu między jednym a drugim stanem, przynależności do obu, a zarazem do żadnego z binarnie konceptualizowanych stanów. Tak rozumiane pojęcie rytuału przejścia posłuży autorowi do wyjaśnienia hermeneutycznej funkcji elfów w literaturze, gdzie od działań tych liminalnych postaci ma zależeć zarówno doświadczenie świata przedstawionego przez jego bohaterów, jak i interpretacja tego świata przez czytelnika. W badaniach Gennepa pociąga autora nie tyle jego bogaty materiał antropologiczny, ile jego proto-strukturalistyczne poszukiwanie tego, co później zostanie nazwane głębokimi strukturami kultury (s. 46), systemów, które stoją za rozumieniem i wyrażaniem bytu.

Antropologiczny model odczytania romansów został z powodzeniem użyty przez autora do omówienia niejednoznacznego ontologicznie statusu elfów w romansie w Rozdziale 2., „Modes of Liminality in Medieval Romance”. Liminalność elfów znana z wierzeń ludowych jest, według autora, również ważną cechą ich średniowiecznych przedstawień literackich. Interpretacja *Sir Orfeo* zawarta w rozdziale jest doskonałym przykładem potencjału, jaki tkwi w połączeniu gennepowskiego „rytuału przejścia” z post-strukturalistycznym poszukiwaniem niebinarnych, liminalnych znaczeń w literaturze. Niejednoznaczność i otwartość hermeneutyczna tego romansu nie jest tu potraktowana jedynie hasłowo, jak w wielu post-modernistycznych interpretacjach średniowiecznych utworów, ale została przedstawiona, epizod po epizodzie, jako funkcja „sprawczej” obecności elfów stworzonych przez autora na podobieństwo funkcjonujących w kulturze wierzeń i mitów.

Analizy poematu *Sir Gawain and the Green Knight* i romansu o Launfalu dopełniają wywód autora, wskazując powtarzający się w nich motyw dwuznaczności moralnej, sprzeczności znaczeniowej, nierozwiązywalności logicznej na wielu poziomach hermeneutycznych. Analiza romansu *Thomas of Erceldoune* wprowadza dodatkowo interesującą, choć nie do końca jasną, paralelę między dylematem poznawczym bohatera i hermeneutycznym doświadczeniem czytelnika i wprowadza nową ważną opozycję między bytem i jego przedstawieniem („being and representing”, s. 100)

Właśnie wyjaśnieniu tej opozycji oraz jej implikacji dla dyskursu o elfach i dla samego aktu interpretacji poświęcony jest Rozdział 3., „The Philosophical Paradigm”. To najbardziej teoretyczna część wyводу autora i kluczowa dla budowanego modelu interpretacyjnego. Wychodząc od greckiego pojęcia *χώρα* (chora), trzeciego (liminalnego) elementu w dualistycznej metafizyce Platona, i podążając za współczesnym jego rozumieniem sformułowanym przez Jacques’a Derridę i Julię Kristewą, autor wdaje się w zaawansowany

ontologiczny wywód na temat relacji między absolutną formą i jej jednostkowym odbiciem oraz roli chory, jako liminalnej sfery przejścia/połączenia między nimi. Dekonstruktivistyczne rozumienie platońskiej chory (wyrażone za Derridą retoryką paradoksu) zostaje dodatkowo wzbogacone – ale i skomplikowane – przez odwołania do psychoanalizy i pojęcia abiekcji, które Kristeva wyjaśnia jako odrzucenie tego co między granicami, regułami, tego co poza przyjętym i wyrażalnym systemem. Skomplikowany wykład o platońskiej chorze kończy autor (p. 134) cytatem z Juliana Wolfreysa, który pisze, że filozofia nie jest w stanie opisać liminalnej chory precyzyjnie i zrozumiale. Tu jednak muszę wyrazić uznanie dla autora rozprawy za niezwykle spójne i możliwie jasne przedstawienie problematyki recepcji tego niewyraźnego platońskiego pojęcia.

Za drugą częścią cytatu z Wolfreysa, który mówi, że chorę można opisać jedynie przez odwołania do fikcji, podąża autor w Rozdziale 4. i 5. Szczegółowy wywód filozoficzny przygotował czytelnika na najważniejszą i zarazem na najbardziej nowatorską tezę postawioną przez Piotra Spyry w omawianej monografii, wedle której elfy w średniowiecznym romansie mają cechy platońskiej chory. Autor podąża tu wprawdzie za sugestią Corinne Saunders (*The Forest of Medieval Romance: Avernus, Broceliande, Arden*. 1993), która jako pierwsza odwoływała się do platońskiego dialogu *Timaeus* w omówieniu lasu jako miejsca akcji i symbolu w romansie. Jednak to habilitant formułuje i przekonująco broni tezę o choratycznej naturze elfów, które stoją za (a właściwie przed) zwrotami akcji i decyzjami bohaterów, ale również hermeneutycznymi decyzjami czytelnika. Elfy nie są same w sobie poddawane aktowi interpretacji, ale, tak jak chora, która pozwala bytowi przybrać formę, umożliwiają interpretację.

Rozdział 5 i 6., w niezwykle interesujący sposób włącza filozofię daru Derridy w omówienie częstych w romansach i w raportach antropologów epizodów elfickich darów, kontraktów i towarzyszących im zakazów i nakazów. W takim ujęciu choratyczność elfów przybiera jeszcze jeden wymiar, moralny, a właściwie amoralny: podążając za twardymi regułami ustanowionego kontraktu i zawsze dotrzymując słowa, elfy pozostają poza binarną waluacją dobra i zła, a zarazem wystawiają bohaterów na próby charakteru, których niełatwej oceny ma podjąć się czytelnik.

Od recenzenta oczekuje się uwag krytycznych, jednak w przypadku doskonałej monografii Piotra Spyry trudno o takie, być może poza dwiema, którymi się podzielę.

Ciekawym wątkiem wywodu o akcie interpretacji, choć chyba nie do końca klarownym i umotywowanym tekstowo, są odniesienia do metaliterackości i autoreferencyjności romansów, pojęć przynależnych do dyskursu post-strukturalistycznego który habilitant uprawia. Autor wspomina o tych cechach kilkakrotnie (81, 103, 120, 159) cytując innych badaczy i daje do zrozumienia, że dzięki liminalnej obecności elfów i wieloznaczności języka, który je opisuje, tekst zwraca się ku samemu sobie, staje się autoreferencyjny i motywuje interpretację. Kilka akapitów skoncentrowanych na tym problemie wzbogaciłoby intelektualną ofertę omawianej książki.

I druga uwaga. Monografia Piotra Spyry jest tematycznie niezwykle skoncentrowana – niewiele w niej pobocznych wątków odbiegających od głównego wywodu o liminalności. To z jednej strony pozytywna cecha pisarstwa naukowego, jednak z drugiej może doprowadzić do stworzenia ujęć totalistycznych, przed którymi autor sam kilkakrotnie przestrzega (np. s. 76). Zadaniem badacza jest oczywiście sprawdzenie stworzonego modelu poznawczego i udowodnienie postawionej tezy na wszelkie możliwe sposoby. Jednak aplikacja zaproponowanego modelu interpretacyjnego w omawianej monografii może sprawiać wrażenie, że liminalność, - bycie pomiędzy, rozumiane różnorako jako dylemat moralny, stan przejścia, niejasność znaczeniowa, otwartość hermeneutyczną, stan snu czy doświadczenie bytu nadprzyrodzonego - to zasadniczy temat omawianych utworów i najważniejszy element doświadczenia czytelnika. Jak przystało na prawdziwego derridianistę, Piotr Spyra dostrzega liminalność wszędzie... Ale być może ma rację, jeśli przyjmiemy za Schwengerem (*At the Border of Sleep...*, 2012), że literatura należy w całości do liminalnej sfery ludzkiego doświadczenia i tę liminalność wyraża.

Podsumowując, uważam monografię *The Liminality of Fairies: Readings in Late Medieval English and Scottish Romance* za jedną z najważniejszych pozycji polskiej mediewistyki ostatnich lat. Wydana przez renomowane międzynarodowe wydawnictwo, monografia już zaczyna funkcjonować w światowej mediewistyce. Nowatorska analiza funkcji postaci elfów w średnioangielskich romansach dokonana przez Piotra Spyre stoi na niezmiernie solidnej bazie teoretycznej opartej na współczesnych trendach w krytyce literackiej i filozofii. Bibliografia dzieła liczy prawie 300 pozycji i została w pełni twórczo wykorzystana. Rozbudowany wywód metodologiczny, który przygotowuje pole do analizy, został podany w sposób przekonujący i, jak na poziom jego skomplikowania, przystępny dla czytelnika. Warstwa metodologiczna monografii jest, sama w sobie, ważnym wkładem autora w dyskurs literaturoznawczy. Łącząc podejście antropologiczne z post-strukturalizmem, elementami

dekonstrukcji i platońskim pojęciem chory habilitant definiuje narzędzie interpretacyjne przydatne nie tylko w badaniu literackiego świata elfów, ale i innych zjawisk literackich nacechowanych liminalnością, niejednoznacznością czy kontradycją interpretacyjną.

IV. Ocena aktywności naukowej, dydaktycznej, organizatorskiej, popularyzatorskiej oraz współpracy międzynarodowej

1) uczestnictwo w programach europejskich, pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów

Habilitant nie zawarł w nadesłanej dokumentacji informacji na ten temat.

2) udział w konferencjach naukowych i komitetach organizacyjnych

Od 2007 roku habilitant wziął czynny udział w 24 konferencjach naukowych, w tym w 14 po doktoracie. Na uwagę zasługuje regularne uczestnictwo w najważniejszej w Europie konferencji mediewistycznej w Leeds. Zasiadał w komitetach organizacyjnych 5 konferencji naukowych jako ich sekretarz.

3) udział w konsorcjach i sieciach badawczych

Habilitant nie zawarł w nadesłanej dokumentacji informacji na ten temat.

4) udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych

Habilitant jest czynnym recenzentem zapraszany do opiniowania publikacji w 7 znaczących czasopismach naukowych.

5) członkostwo w towarzystwach naukowych

Habilitant nie zawarł w nadesłanej dokumentacji informacji na ten temat.

6) popularyzacja nauki

Piotr Spyra jest organizatorem szkół letnich na temat literatury średniowiecznej i studenckich wypraw tematycznych związanych z średniowieczem

7) osiągnięcia dydaktyczne i opieka naukowa nad studentami

Piotr Spyra jest cenionym dydaktykiem. Wypromował kilkanaście prac licencjackich i kilkanaście prac magisterskich. Pełnił funkcję promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim. Jego działania jako opiekuna Koła Naukowego im. G. Chaucera na Uniwersytecie Łódzkim przyczyniają się znacząco do popularyzowania literatury średniowiecznej wśród studentów. Habilitant organizuje również szkoły letnie poświęcone średniowieczu.

8) staże w zagranicznych ośrodkach naukowych

Duża część badań habilitanta była prowadzona w Leeds w Wielkiej Brytanii, najważniejszym centrum europejskiej mediewistyki, gdzie nawiązał ważne naukowe kontakty skutkujące wspólnymi przedsięwzięciami.

Podsumowanie części IV:

Powyższe dokonania dowodzą, że pan Piotr Spyra jest czynnym członkiem społeczności akademickiej oddanym zarówno nauce jak i dydaktyce. Angażuje się w działalność naukową i organizacyjną na Uniwersytecie Łódzkim. Inspirując studentów popularyzuje średniowieczną literaturę angielską i badanie kultury średniowiecza.

V. Konkluzja

Dorobek naukowy Piotra Spyry stanowi bardzo istotny wkład w rozwój badań literaturoznawczych. Szczególnie w warstwie teoretycznej jest wyraźnie nowatorski, a w kontekście badań mediewistycznych, wręcz pionierski. Monografia autorska *The Liminality of Fairies. Readings in Late Medieval English and Scottish Romance* przedstawiona jako osiągnięcie naukowe odpowiada wymaganiom określonym w art. 219 Ustawy (warunki nadania stopnia doktora habilitowanego) ust. 1 pkt 2.

Oceniając dorobek naukowy i organizacyjny habilitanta, wyrażam w pełni pozytywną opinię w sprawie nadania panu dr Piotrowi Spyrze stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo. Przedkładaam Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie literaturoznawstwo wnioski o dalsze postępowanie w sprawie nadania dr Piotrowi Spyrze stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Kraków, 23.02.2021